

Basın, hak-özgürlük, etik

HASAN BÜLENT
KAHRAMAN

Lady Diana'nın ölümüyle birlikte başlayan ve basın haber alma özgürlüğüyle, özel yaşamın dokunulmazlığı arasındaki ilişkiyi sorgulayan tartışma

büyümektedir.

Bu irdelemenin iki boyutu olduğundan söz açılabilir. İlk sorun kişilik haklarının ve özel yaşamın gizliliğiyle kamusallaştırılması arasındaki çatışmadır. İkinci sorun ise basının gerçeğe müdahale etmesidir. Etik, iki sorunun da ortak paydasıdır. Bu yazıda basın, hak - özgürlük, etik ilişkisi üstünde duracak, basının gerçeğe etik arasındaki salınımını daha sonra ele alacağım.

Diana'nın ölümünden sonra Guardian gazetesinde yer alan imzasız başyazıda da vurgulandığı gibi özel yaşam hakkı, kişilik onuru, bilgi edinme ve ifade özgürlüğü arasındaki çatışma yalnız bugünün değil son iki yüz yılın sorunudur. 1890'lara gelinceye değin özel yaşamın ne olduğu ve nasıl tanımlanacağı konusunda en küçük bir başlangıç noktası bulmak olanaksızdır. Bizde adı hemen hiç bilinmeyen James Madison'un Amerikan anayasasının hazırlanışı sırasında yaptığı çalışmalardan önce bu olgular arasındaki kesişimin nasıl dengeleneceği tartışılmamıştır. Her şeye karşın sorun bugün de sürmektedir. Çünkü, bugün de bir Amerikan yargıcının ifadesiyle söylemek gerekirse 'yalnız kalmak hakkıyla' kamunun bilgilenmesi arasında birbirlerini dışlayan bir ilişki vardır. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun 8. maddesi özel yaşamı dokunulmazlaştırmakta, basın ve ifade özgürlüğü de bir anlamda, o alana müdahale olarak görülmektedir.

Sorunun bu aşaması haklarla özgürlükler arasında gelişen bir tartışmaya dönüşmektedir. Gerçekten de haber vermek, ifade etmek bir 'özgürlük' sorunudur. 'Kamunun bilgilenmesini sağlamak' da bu özgürlüğün meşruiyet ve kurumlaşma zemini. Ne var ki haber ya da ifade 'hakkı' diye bir şeyin bulunduğunu söylemek de onların sınırlarını çizmek de o kertede kolay değildir. Bu durumda, hakla belirlenmemiş bir özgürlüğün kendi içinde çatışmaya açık olduğu söylenebilir. Çünkü, özgürlükler eğer haklarla ve yalnızca haklarla sınırlandırılmamışsa bu bir başkasının alanına doğrudan müdahaleyi mümkün hale getirecektir. O nedenle basının savunduğu ifade ve haberlendirme özgürlüğü mutlaka yeni bir denklem içinde ve hak esasında ele alınmalıdır.

Hak tartışmasının açıldığı her noktada üstünde zorunlu olarak düşünülmesi gereken kavram etikdir ve hakla etik arasındaki kopmaz ilişki şudur: Etik bireyseldir ama kişide saklı durmaz; oluşabilmesi, 'kuvveden fiile çıkması' için mutlaka 'öteki'ni, bir başkasının varlığını gerektirir. Bu yanı sıra da kamusallaşır ve etik, bir başkasının özgürlüğünü değil hakkını savunmakla eş anlamlı hale gelir. Çünkü, her hak bir özgürlüğü içerir ve gerektirir ve getirir fakat her özgürlük bir hakla bütünleşmiş değildir. Hakla dayanmayan özgürlük oluşmaz ve kişiyi özgürleştiremez. Üstelik, ikincisi (haksız özgürlük) birincisini 'tenkis' edecek bir niteliğe de sahiptir. Etikle ve hakla bütünleşmemiş bir özgürlük olamaz; yoktur. Basının, 'haber verme özgürlüğü'nden söz açarken unuttuğu budur ve hakla sınırlandırılmamış bir özgürlüğün etik bir içerikten yoksun kaldığı nokta da gene budur.

Bu bağlamda, herhangi bir kişisel hak alanına ve özel yaşama müdahale etik dışı bir yaklaşım olarak görülebilir. Hangi kişisel durumun ya da tavrın haber niteliği taşıyacağı sorusunun yanıtı da gene aynı mantık içinde verilebilir: Eğer başka birisine ait herhangi bir hak eğer ihlal ediliyorsa, bu, kişisel alanda tezahür etse bile, basına haber yapılabilir. Bunun dışındaki tüm eğilimler ve yönelimler yanlıştır.

Basın müdahalesi daha ziyade genel ahlaka ters düşen durum ve tutumlarda görülmektedir. Bu da kökünden yanlış bir değerlendirmedir. Çünkü, genel ahlak esas itibariyle etik dışıdır ve bir hak içermez. Genel ahlakın kabulü özünde bir tür çift kişilikliliğin de benimsenmesi anlamına gelir. Genelgeçer ahlak ilkesini öne süren kişi ya da kurum bunun şu ya da bu yoldan çiğnendiğini, aşıldığını bilmekte fakat gene de o kuraldan koşuldan yana tavır almaktaysa etik dışı olan bizatihi budur. Hele 'ifşa' ve 'teşhir' herhangi bir kişisel alanın kamuya, üstelik de 'zorla' açılmasını öngerektirir ki, bunun da savunulacak bir yanı yoktur.

Bunlardan sonra karşılıklı talebe ve izne dayalı olduğunu söyleyerek paparazzi kavramını savunanlar şecaat arz ederken sirkatlerini söyleyenlerdir.